

RAQAMLAŠTIRIŠNING SOLIQQA TORTIŠ BAZASINI KENGAYTIRIŠGA TAʼSIRI

Исаев Фахриддин Икромович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги «Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот маркази директор ўринбосари, и.ф.д. (DSc), доцент
ORCID - 0000-0001-7760-5866

Аннотация

Мақолада рақамлаштиришнинг солиққа тортиш базасини кенгайтиришга таъсири бўйича тадқиқот олиб борилган. Шунингдек, солиққа тортишнинг рақамлаштирилиши солиқдан қочиш ёки солиқдан бўйин товлашларга ҳам таъсири таҳлил қилинган. Ўзбекистон Республикасининг 2021-2022 йиллардаги солиққа оид статистик маълумотлари таҳлил қилинган ва тадқиқот доирасида хулосалар шакллантирилган.

Аннотация

В статье рассматривается влияние цифровизации на расширение налоговой базы. Также анализируется влияние цифровизации налогообложения на уклонение от уплаты налогов или уклонение от уплаты налогов. В рамках исследования были проанализированы статистические данные по налогам Республики Узбекистан за 2021-2022 годы и сделаны выводы.

Abstract

The article examines the impact of digitization on expanding the tax base. Also, the impact of digitization of taxation on tax evasion or tax evasion is analyzed. Statistical data on taxes of the Republic of Uzbekistan for 2021-2022 were analyzed and conclusions were drawn within the framework of the research.

Калим сўзлар

рақамлаштириш, солиқ базаси, солиққа тортиш, солиқдан қочиш, солиқ тўловчи.

Ключевые слова

цифровизация, налоговая база, налогообложение, уклонение от уплаты налогов, налогоплательщик.

Keywords

digitalization, tax base, taxation, tax avoidance, taxpayer.

Кириш

Рақамлаштириш кундалик ҳаётимизнинг кўплаб жабҳаларини, шунингдек, иқтисодийтимиз ва жамиятимизни ташкил этиш ва фаолият юритиш усулларини ўзгартирмоқда. Рақамли трансформация натижасида юзага келган ўзгаришларнинг кенглиги ва тезлиги эътиборга молик бўлиб, ҳамма жойда мавжуд бўлган рақамли қурилмалар, уланиш ва «ақлли» технология муносабатлар ва бозорларга чуқур таъсир кўрсатадиган муҳим ўзгаришларни келтириб чиқармоқда. Ахборот ва коммуникация технологиялари (АКТ) бизнес ва жамият учун асосий инфратузилманинг бир қисмига айланди, бу самарали ва кенг фойдаланиш мумкин бўлган онлайн алоқа тармоқлари ва хизматлари, маълумотлар, дастурий таъминот ва аппарат воситаларига катта таянишдан далолат беради. Доимий равишда боғланган ушбу фойдаланувчилар ва қурилмалар томонидан жуда катта ҳажмдаги маълумотлар яратилмоқда. Ушбу маълумотлар корхоналар ва ҳукуматлар томонидан тўплангани ва маълумотлар таҳлили ва технологияларни тарқатиш соҳасидаги ютуқлар билан биргаликда одамларнинг хатти-ҳаракати ва ташкилотлари фаолиятини ўзгартириш ва шакллантириш учун зарур бўлган тушунчаларни беради.

Ҳозирги рақамли технологиялар ривожланган даврда рақамлаштириш ҳукуматнинг солиққа тортиш технологиясини такомиллаштириш сифатида ҳам қаралиши мумкин. Солиқ ижросини яхшилаш ҳукуматларга пастроқ солиқлар билан бир хил даромадни ошириш ёки бир хил солиқлар билан кўпроқ солиқ тушумларини ошириш имконини беради ҳамда самарадорлигини оширишни таъминлайди.

Ахборот чекловлари солиқдан қочиш ва бўйин товлаш имкониятларини белгилайди ва тенглик ва самарадорлик ўртасидаги муқаррар ўзаро келишувни шакллантиради. Ҳозирги кунда рақамлаштириш ушбу чекловларни икки жиҳатдан енгиллаштиришга ёрдам бериши мумкинлиги таъкидланади. Биринчидан, рақамлаштириш солиқ тўловчиларнинг ҳақиқий иқтисодий натижаларини текширишнинг яхшироқ усуллари орқали ахборот чекловларини юмшатишга ёрдам беради. Рақамлаштириш ҳукуматларга солиқ тизимининг турли қисмларида мавжуд маълумотларни боғлашни осонлаштиради, бунда солиқдан қочишни яхшироқ аниқлаш мумкин.

Иккинчидан, рақамлаштириш ҳукуматларга янада мураккаб солиқ тизимларини жорий этиш имконини беради. Бинобарин, бир хил даромадларни қайта тақсимлаш солиқ ставкаларининг пастроқ бўлиши ёки бир хил солиқ ставкалари кўпроқ даромаднинг қайта тақсимланишига эришиш мумкин. Солиқ тизимларини лойиҳалашда кўшимча маълумотлардан фойдаланган ҳолда, рақамлаштириш шу тариқа ўз капитали самарадорлигини камайтириши мумкин.

Муҳими иқтисодий ҳатти-ҳаракатлар солиқ тўловчиларнинг шахсий маълумотлари бўлиб қолади ва шунинг учун солиқ органлари томонидан кузатилмайди. Бу ҳатто тўлиқ рақамлаштирилган дунёда ҳам шундай бўлиб қолмоқда, ҳатто солиқдан қочиш ёки бўйин товлаш ҳолатлари бўлмаса ҳам. Бу эса бугунги кунда ушбу тадқиқот ишининг долзарблигини асослаб, солиққа тортишни рақамлаштиришнинг қай даражада аҳамиятли эканлигини асослайди.

Адабиётлар таҳлили

Ҳозирги даврда ҳар қандай ҳукумат учун солиқдан қочиш ҳолатларига барҳам бериш муҳим масалалардан бири ҳисобланиб, уни бартараф этиш учун барча воситалар ишга солинмоқда. Шу ўринда солиққа тортиш соҳасида рақамлаштиришнинг афзалликлари бўйича анча вақтдан буён тадқиқотлар олиб борилмоқдаки, унинг солиқ соҳасига жорий этилиши солиқдан қочишга барҳам бериб, унинг ёрдамида солиқ тўловчиларни кўпроқ солиққа тортиш имконияти мавжудлиги борасида фикрлар мавжуд. Жумладан, М.Аллингҳам ва С.Агнарнинг фикрича: “Дунё идеал эмас, чунки солиқ тўловчиларнинг иқтисодий натижалари ва хусусиятлари тўғрисида маълумот мукамал эмас. Ахборот чекловлари солиқ солиш бўйича анъанавий иқтисодий таҳлил асосида ётади. Ҳукумат жисмоний ёки уй хўжалиқларининг барча иқтисодий натижаларини текширишга қодир эмас. Дарҳақиқат, солиқ тўловчилар солиқларни тўлашдан қочиш ёки ҳатто уларни тўлашдан қочиш учун ўзларининг даромадлари, истеъмоллари, бойликлари ёки мерослари тўғрисида нотўғри маълумот беришлари мумкин. Ахборот чекловлари ҳукуматнинг солиқни ижро этиш қобилиятини белгилайди. Ҳукуматлар иқтисодий натижаларни текширишда ахборот муаммоларини енгиллаштириш учун иқтисодий натижаларни (солиқ текширувлари) ва мос келмаслик учун жарималарни текширишни ишлатадилар. Солиқ тўловчининг таваккалчиликка бардош беришга тайёрлиги, қочган тақдирда жарималар миқдори ва солиқни ижро этиш технологияси солиқлардан қочиш даражасини белгилайди” [1].

Солиқ тўлашдан бўйин товлаган шахсларга чексиз жарималар қўллаш мумкин эмаслигини ҳисобга олсак, ижро этиш технологияси, биринчи навбатда, солиқ органларининг солиқ тўловчилар тўғрисидаги маълумотларни тўлашдан бўйин товлашларни аниқлаш учун қайта ишлаш самарадорлиги билан белгиланади.

Ж.Миррлеэс фикрича, солиқ текширувлари назорат қилиш воситаси бўлиб, давлат унинг ёрдамида солиқ тўловчиларнинг ҳақиқий даромадини аниқлаши мумкин [7].

Солиқ текширувларини рақамлаштириш зарурияти хусусида фикр билдирган олимлардан Г.Санжеев ва бошқалар шундай деб таъкидлайди: “Биринчидан, рақамлаштириш солиқ тўловчиларнинг ҳақиқий иқтисодий натижаларини текширишнинг яхшироқ усуллари орқали ахборот чекловларини юмшатишга ёрдам беради. Рақамли тизим ҳукуматлар учун солиқ тизимининг турли қисмларида мавжуд маълумотларни бир-бирлари билан боғлашни осонлаштиради. Иккинчидан, рақамлаштириш ҳукуматларга янада такомиллаштирилган солиқ тизимларини жорий этиш имкониятини бериши мумкин” [11].

М.Кеэн ва Ж.Слеморд ўз тадқиқотларида қуйидаги фикрларни баён қилишган: “солиққа тортишни рақамлаштириш ҳукуматларга солиққа тортиш технологиясини такомиллаштиришни ваъда қилмоқда. Хусусан, рақамлаштириш ҳукуматга солиқ тўловчиларнинг даромадлари, капитал даромадлари, истеъмол харажатлари, совғалар ва мерослар каби турли иқтисодий натижалари тўғрисида кўпроқ маълумотларни қайта ишлаш имконини беради. Шундай қилиб, солиқ тўлашдан бўйин товлаётган солиқ тўловчиларни аниқлаш учун турли манбалардан олинган маълумотлардан фойдаланиш мумкин. Бинобарин, агар рақамлаштириш ҳукукни қўллаш технологиясини яхшилаसा, рақамлаштириш солиқ тўлашдан бўйин товлашни камайтириши мумкин. Демак, бир хил қонун ҳужжатларида белгиланган солиқ тузилмаси учун давлат даромадлари ортади” [8].

В.Жусванто ва Р.Симмснинг фикрича “Солиқ маъмурияти ва солиқ процедураларини рақамлаштириш солиқ тизимини янада ислоҳ қилиш учун замин яратиши керак. Солиқ сиёсати ислоҳоти рақамли бизнесга иқтисодий ўсишга мослашган ҳолда адолатли ва барқарор солиққа тортилишини таъминлаши керак” [4].

Рақамли ахборотлаштириш солиққа тортишнинг кенг таъсир доирасига эга бўлиб, солиқ сиёсати ва солиқ маъмуриятига ички ва халқаро миқёсда таъсир қилади, янги воситаларни таклиф қилади ва янги муаммоларни келтириб чиқаради [9].

“Катта маълумотлар даврида тўпланган янада кучли компьютерлар ва тобора кўпайиб бораётган маълумотлар миқдори солиқ текширувнинг аксарият қисмларини автоматлаштиришга имкон беради, масалан, турли хил маълумот манбаларини таққослаш ёки турли солиқ тўловчилар бўйича ҚҚСни солиштириш ва киритиш. Автоматик кўриб чиқиш жараёнига ёрдам бериш учун ташқи маълумотлар, масалан, очик маълумотлар манбаларидан, ижтимоий тармоқлардан ёки банк маълумотларидан олинган маълумотлар келтирилиши мумкин. Солиқ идоралари томонидан тўпланган маълумотлар нафақат ҳар бир солиқ тўловчининг алоҳида бўлаклари, балки бунинг ўрнига каттароқ расмнинг бир қатор қисмлари ҳисобланади. Тегишли таҳлиллар ўтказилганда, ҳокимият солиқ тўловчиларнинг маълумотларидан фойдаланиб, сотувчилар каби учинчи томонларга мос келмасликларини аниқлаши мумкин. Йиғилган маълумотлардан миллий иқтисодиёт ҳақида чуқур тушунчага эга бўлиш ва солиқ йиғишдан ташқари бошқа бўлимларда қарорлар қабул қилиш учун фойдаланиш мумкин” [5].

К.Рогоф фикрича, рақамлаштириш, масалан, рақамли тўлов усулларида кўпроқ фойдаланиш ҳисобига ҳукуматга умумий шахсий истеъмол харажатлари ҳақида кўпроқ маълумот бериши мумкин. Ҳақиқатан ҳам, келажакда барча истеъмол операциялари охир-оқибат электронга айланиши ва нақд пул маблағлари бекор қилиниши мумкин [10].

М.Деверюкс ва В.Жон “солиқ органлари ўртасида тўлиқроқ регистрлар ва қўшимча маълумотлар алмашиш солиқдан қочишни анча қийинлаштиради. Бундан ташқари, ахборот алмашинуви ҳукуматларга капитал даромадларини манба асосида эмас, балки турар жой асосида солиққа тортишни анча

осонлаштиради. Ҳақиқатан ҳам, агар барча активларни ва уларнинг даромадларини индивидуал даражада текшириш мумкин бўлса, унда корпоратив даромад солиғига эҳтиёж қолмайди. Корпоратив даромад солиғи шахсий капиталдан олинган даромад солиғи сифатида хизмат қилиши мумкин” [2] - деб ҳисоблайди.

Д.Гэрей: “Рақамли солиққа тортиш тарафдорлари кўпинча рақамли қиймат яратиш ижтимоий медиа платформалари ёки электрон тижорат веб-сайтлари фойдаланувчилари томонидан қўшилган қийматни ҳисобга олиши кераклигини таъкидлайдилар, чунки фойдаланувчи одатлари томонидан тақдим этилган маълумотлар кейинчалик мақсадли реклама ёки бошқа мослаштирилган хизматларга таржима қилинади” [6].

Р.Ширеен ва Ч.Кавита фикрича, “Бутун дунё бўйлаб тадбиркорлик субъектларини рақамлаштиришнинг тобора кучайиб бораётгани солиқ органларини солиқ тўловчилар томонидан солиқ қоидаларига риоя этилишини тартибга солиш усулларини қайта кўриб чиқишга ва тўланиши керак бўлган солиқларни самаралироқ йиғишга мажбур қилмоқда. Солиқ қонунларининг аксарияти 20-асрда ишлаб чиқилган ва 21-асрнинг рақамли дунёсида энди аҳамиятли бўлмаслиги мумкин” [12]. Шунингдек, Р.Ширеен ва Ч.Кавита ўз тадқиқотида “бизнесни рақамлаштириш, база эрозияси ва фойдани ўзгартириш таҳдиди ва солиқ маъмуриятчилигини тезкор рақамлаштириш заруриятини ҳисобга олган ҳолда солиқ маъмуриятчилиги ва ундиришнинг такомиллаштирилган усулларига бўлган эҳтиёжини” кўриб чиқади [12].

Р.Фараҳ: “Солиқ соҳасидаги рақамлаштириш солиқ сиёсатини ишлаб чиқиш ва солиқлар дунёнинг кўплаб мамлакатларида бошқарилишига ўзгаришлар киритди. Таъсир ҳам ички, ҳам халқаро даражада сезилади. Рақамли фаолият учун аниқ солиқ қоидаларининг долзарблиги ва рақамлаштиришни таъминлаш учун солиқ қонунчилигини янгилаш зарурати бор-йўклиги муҳокама қилинадиган муҳим мавзуга айланди” [3].

Юқоридагиларга асосланиб шуни алоҳида таъкидлаш керакки, солиққа тортишни рақамлаштирилиши иқтисодчи олимларнинг ёндашувларида ҳам турлича талқин қилинаёпти. Кўпчилик солиққа тортишнинг рақамлаштирилиши солиқдан қочиш ёки солиқдан бўйин товлашга ёрдам беради деб ҳисобласа, айрим олимлар унинг бугунги кунда иқтисодиётнинг рақамлаштиришига боғлашмоқда. Ҳар қандай ҳолатда ҳам солиққа тортиш тизимининг рақамлаштирилиши иш самарадорлигини ошишига хизмат қилиб, солиқ тўловчи ва солиқ органлари ўртасидаги маълумот алмашинувида муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади.

Тадқиқот методологияси

Ушбу мақолада солиққа тортиш соҳасини рақамлаштириш бўйича хорижлик олимларнинг тадқиқот ишлари библиографик таҳлил қилинди. Мақолада мавзунинг моҳиятини очиб беришда иқтисодий таҳлилнинг анъанавий усуллари: анализ, синтез, индукция, дедукция усулларига таянилган ҳолда тадқиқот олиб борилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси мисолида таққослама таҳлил усули қўлланган ҳолда 2022 йил солиққа тортиш тизимининг 2021 йилга нисбатан солиштириб, унинг самарадорлиги ва натижалари таҳлил қилинган.

Таҳлил ва натижалар

Бизга маълумки, дунё бўйлаб мамлакатлар фуқаролари учун солиқ тўлаш уларнинг ҳукумат билан энг қийин ва кўп вақт талаб қиладиган ўзаро муносабатларидан биридир. Кўпгина ҳукуматлар учун солиққа риоя қилишни кучайтириш ва етарли даромад йиғиш давлат товарлари ва хизматларини молиялаштириш учун зарурий масала бўлиб келган.

Солиқ идоралари ўз тизимларини рақамли трансформация ва автоматлаштиришни амалга оширмоқда. Технологияни ўзлаштириш муваффақиятли ва барқарор солиқ ислоҳотларини амалга оширишга, рақамли иқтисодиётнинг тўғри солиққа тортилишини таъминлашга ва риоя қилиш йўлидаги тўсиқларни камайтиришга имкон беради [13].

Сўнгги йилларда мамлакатимиз солиқ маъмуриятчилиги тубдан ислоҳ қилинмоқда. 2019 йил декабрда янги таҳрирдаги Солиқ кодекси қабул қилиниб, тўғридан-тўғри қўлланувчи нормалар жорий этилди. Солиқлар сони 13 тадан 9 тага камайтирилди. Мулк солиғи ставкаси 5 фоиздан 1,5 фоизга, қўшилган қиймат солиғи 20 фоиздан 15 фоизга туширилди (2023 йил 1 январдан эса 12 фоизга камайтирилган). Иш ҳақиға нисбатан солиқ юки қарийб 2 баравар камайтирилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Давлат солиқ қўмитасида соҳани такомиллаштириш бўйича ўтказган йиғилишда солиқ идоралари фаолиятини яхшилаш, бунинг учун ахборот технологияларини кенг жорий этиш зарурлигини таъкидлади. Бунинг натижасида жараёнлар тўлиқ автоматлаштирилади, «яширин иқтисодиёт» ҳажмини камайтириш учун солиқ тўсиқлари бартараф этилади, кадрлар салоҳияти мустаҳкамланади [14] -деб таъкидлаган.

Давлат солиқ қўмитасининг маълумотларига кура, 2022 йилда расмийлаштирилган электрон ҳисобварақ-фактуралар сони 38,1 млн тани ташкил этиб, 2021 йилга нисбатан 4,4 млн тага (13%) кўпайди. Уларда акс этирилган товар айланмаси 1402,7 трлн сўм бўлиб, ўтган йилга нисбатан 252,6 трлн сўмга (22 %) ортган бўлса, ҚҚС суммаси 134,2 трлн сўмни, яъни 2021 йилга нисбатан 21,0 трлн сўмга (19%) ошган.

Онлайн назорат касса машиналаридан фойдаланувчилар сони 145332 тага етиб, 2021 йилга нисбатан 24983 тага (21%) ортган. Улар фойдаланаётган ОНКТ сони 246267 тани ташкил этиб, 2021 йилга нисбатан 19974 тага (9%) кўпайган бўлса, уларда акс этирилган чеклар сони 720,8 млн тага етиб, ўтган йилга нисбатан 336,8 млн тага (88%) ошган.

Онлайн назорат кассада техникаси чекларининг харид суммаси сегментланиши қуйидаги кўринишда:

- 10 минг сўмгача – 153,6 млн (814,4 млрд сўм);
- 10 минг сўман 50 минг сўмгача – 292,2 млн (7991,3 млрд сўм);
- 50 минг сўман 100 минг сўмгача – 109,6 млн (8041,8 млрд сўм);
- 100 минг сўман 1 млн сўмгача – 147,6 млн (42133,1 млрд сўм);
- 1 млн сўмдан ошган – 17,9 млн (120250,1 млрд сўм)ни ташкил этган.

Мос равишда уларда акс этирилган товар айланмаси ҳам 179,2 трлн сўм, ҚҚС суммаси эса 24,5 трлн сўмни ташкил этди. 2021 йилга нисбатан товар айланмаси 79,0 трлн сўмга (79%) ва ҚҚС 14,2 трлн сўм (2,4 бараварга ошган).

Расмийлаштирилган электрон ишончномалар сони 2022 йилда 4,5 млн тани ташкил этиб, 2021 йилга нисбатан 805376 тага (22%) ошди.

Электрон шартномалар 2021 йилга нисбатан 1,1 млн тага ёки 5 бараварга ошиб, 1,4 млн тага етди.

2022 йилда “E-ijaga” интерактив хизматида ижарага берувчилар сони 186219 тани, рўйхатга олинган шартномалар сони 325513 тани ташкил этган. Ушбу шартномаларнинг умумий суммаси 8,5 трлн сўмни, шартнома суммасига нисбатан ҳисобланган солиқ суммаси 486,1 млрд сўмни, шу жумладан, даромад солиғи 240 млрд сўмни ташкил этган. Жумладан, талабалар билан 105,5 млрд сўмлик 44268 та ижара шартномаси тузилиб, ижарага берувчиларга 12,7 млрд сўмлик солиқ имтиёзлари берилган.

my.soliq.uz сайтидаги интерактив хизматлар бўйича 2022 йилда фойдаланувчилар сони 1,4 млнтани ташкил этиб, 2021 йилга нисбатан 267584 (23%) кўпайди.

“Soliq” мобил иловасидан фойдаланувчилар сони 1,8 млнтага етиб, шундан шахси верификациядан ўтган фойдаланувчилар сони 835300 тани ташкил этган.

2022 йилда ҚҚС занжири узилиши (TAX-GAP) коэффиценти 0,18 ни ташкил этиб, 2021 йилги кўрсаткичга (0,37) нисбатан 0,19 пунктга пасайди. Хусусан, 52595 та корхоналарда йил бошига нисбатан солиқ узилиши коэффиценти яхшиланган. Шунингдек, юқори солиқ узилиш коэффицентига эга бўлган 10376 та субъектларнинг 2,4 трлн сўмлик ҚҚСдан ортиқча тўловлари давлат бюджетидан асосиз қайтариб берилишининг олди олинди.

Маҳсулотларнинг рақамли маркировкаш тизимидан фойдаланувчилар сони 2022 йилда 51377 тани ташкил этиб, 2021 йилга нисбатан 40264 тага ёки 4,6 бараварга ортди.

Фойдаланувчилар кесимида импорт қилувчилар 216 тани, ишлаб чиқарувчилар 347 тани, улгуржи савдо корхоналари 5763 тани ҳамда чакана савдо корхоналари 45051 тани ташкил этган. Улар томонидан маркировкаланган товарлар миқдори 2,0 млнтани ташкил этиб, 2021 йилга нисбатан 1,1 млнта кўп ёки 2,2 бараварга ортганлигини алоҳида таъкидлаш лозим.

Энг муҳими 2022 йил якуни билан маҳсулот ва хизматларнинг ягона миллий электрон каталогига киритилган товар ва хизматлар сони 255683 тага етиб, 2021 йилга нисбатан 185519 тага ёки 3,6 бараварга ортган.

Соҳада шу кунларда такомиллаштириб борилаётган чора-тадбирлардан бири солиқ ҳисоботларини автоматлаштириш ҳисобланиб, маълумот беришларича бугунги кунда солиқ ҳисоботларини автоматлаштирилиши натижасида солиқ ҳисоботларини ихтиёрий тақдим этиш кўрсаткичи 99 %га етган.

Электрон ҳисобварақ-фактуралар, онлайн назорат касса техникаси, маркетплейс ва божхона декларациялари интеграциялашуви натижасида солиқ тўловчиларнинг чегириладиган даромадлари ва турли ставкалар қўлланиши инobatга олинмаган ҳолда айланмадан олинadиган солиқ ҳисоботи республика бўйича 359,7 мингта тўловчига 100 фоиз тўлиқ автоматлаштирилган.

Электрон ҳисобварақ-фактуралар, онлайн назорат касса техникаси, маркетплейс тизими маълумотлари ҳамда Божхона қўмитаси билан реал вақт режимида маълумот алмашишни жорий этиш орқали ҚҚС ҳиоботи 173,9 мингта тўловчига 86 фоиз автоматлаштирилган.

Мол-мулк солиғи ҳисоботи ҳам Кадастр агентлиги маълумотлари жамлангани ҳамда “Е-имтиёз” дастури орқали тўлиқ автоматлаштирилган ҳолда республика бўйича 61,9 мингта тўловчига 100 фоизни ташкил этган бўлиб, шундан 13,6 мингтаси (22%) тақдим этилган ҳисоботларга мустақил равишда ўзгартириш киритилганини эътироф этишимиз керак.

Кўриш мумкинки, соҳага ахборот технологияларини кенг жорий этилиши натижасида йилдан-йилга ишлар автоматлаштириб борилмоқда ва солиқ идоралари самарадорлигига бевосита таъсир этмоқда. Шунингдек, солиқ соҳасининг автоматлаштирилиши солиқ тушумларининг ортишига ижобий таъсир кўрсатиб, у орқали бюджет даромадларининг ошишига сабаб бўлиши юқоридаги тадқиқотлар ва статистик маълумотлар асосида аён бўлганлигини гувоҳи бўлаяпмиз.

Хулоса

Юқоридагиларга асосланиб хулоса қиладиган бўлсак, рақамлаштириш барча соҳада тан олиними, шу билан бирга солиққа тортиш соҳасида ҳам катта аҳамият касб этиши бўйича фикрлар келтирилаяпти. Хусусан, технология аслида солиқ идораларининг имкониятларини кенг кўламларда кенгайтирмоқда, иш фаолияти самарадорлигини ошириш, солиқ тўловчиларга хизматларни такомиллаштириш ва фаолият билан боғлиқ юкламаларни камайтириш имконини бермоқда.

Рақамлаштириш солиқ тўловчиларнинг иқтисодий натижалари тўғрисида кўпроқ ва ишончли маълумотларни тўплаш орқали солиққа тортишни такомиллаштириши ва даромадларни қайта тақсимлашни яхшироқ мақсадли йўлга қўйиш учун янада мураккаб солиқ тизимларини жорий этиш орқали тенглик самарадорлигини ошириши мумкин. Бунда рақамлаштириш потенциал равишда ҳукуматларга бир хил миқдордаги даромадларни йиғиш ёки жорий солиқ тизимларидаги каби даромадларни қайта тақсимлаш учун солиқ ставкаларини пасайтириш имконини беради.

Солиққа тортишни рақамлаштиришнинг қуйидаги афзалликларга асос бўла олади:

ҳукуматга рақамли тўлов усулларида кўпроқ фойдаланиш ва нақд пул тўловларини босқичма-босқич бекор қилиш каби шахсий истеъмол ҳақида кўпроқ маълумот бериши мумкин.

бойлик (сотилган ва сотилмайдиган активлар, уй-жой мулкдорлари, пенсиялар) ва капитал даромадлари (фоизлар, дивидендлар, сармоявий даромадлар, мулкӣ даромадлар, пенсия ҳисоби) ўртасидаги мавжуд алоқалар ҳақида маълумот яратиш ва яхшилашга ёрдам беради.

халқаро ахборот алмашинуви автоматик тарзда амалга оширилиши мумкин ва активларга эгалик қилиш ва капитал даромадлари бўйича халқаро регистрларни яратиш орқали такомиллаштирилиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Allingham Michael G. and Agnar Sandmo. (1972) "Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis." *Journal of Public Economics* 1 (1): 323–338.
2. Devereux, Michael, and John Vella. 2017. "Implications of Digitization for International Corporate Tax Reform." *IMF Fiscal Forum 2017: Digital Revolutions in Public Finance*, International Monetary Fund, Washington, DC
3. Farah Rosley. The impact of digitalization in taxation. 2022. https://www.ey.com/en_my/tax/malaysia-budget-2023/the-impact-of-digitalization-in-taxation
4. Juswanto, W., & Simms, R. (2017) Fair Taxation in the Digital Economy, ABD Institute, Policy Brief No.5, <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/390261/adbipb2017-5.pdf>
5. ICAEW (2019) "Digitalisation of tax: international perspectives 2019 EDITION" ICAEW Chartered Accountants' Hall Moorgate Place London EC2R 6EA UK ©ICAEW 2019 TECPLM16498 01/19
6. Gary D. Sprague, "A Critical Look at the European Commission Staff Impact Assessment Relating to the Proposed EU Directives on Taxation of the Digital Economy," *Bloomberg BNA*, July 13, 2018.
7. Mirrlees, James A. 1971. "The Theory of Moral Hazard and Unobservable Behaviour: Part I." *Review of Economic Studies* 66 (1): 3–21.
8. Keen, Michael, and Joel Slemrod. 2016. "Optimal Tax Administration." NBER Working Paper 22408, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
9. OECD (2018), "Tax and digitalisation", OECD Going Digital Policy Note, OECD, Paris, www.oecd.org/going-digital/topics/tax
10. Rogoff, Kenneth S. 2016. *The Curse of Cash*. Princeton, NJ: Princeton University Press
11. Sanjeev Gupta, Michael Keen, Alpa Shah, and Genevieve Verdier (2017) "Digital Revolutions in Public Finance" Chapter 2. "Digitalization and Taxation". ©International Monetary Fund. 26-27.
12. Shireen Rosario, Kavita Chavali. Digitization of Taxation in the Changing Business Environment & Base Erosion & Profit Shifting (Beps) Special Reference to India. *European Scientific Journal* January 2020 edition Vol.16, No.1 ISSN: 1857 – 7881 (Print) e - ISSN 1857- 7431
13. <https://blogs.worldbank.org/voices/why-tax-administrations-are-embracing-digital-transformation>
14. Солиқ юкини камайтириш ва соҳани рақамлаштириш вазифалари белгиланди. <https://xs.uz/uzkr/post/soliq-yukini-kamajtirish-va-sohani-raqamlashtirish-vazifalari-belgilandi>
15. Isaev F. I. Tax Accounting: Theory and Practice //International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. – 2022. – Т. 9. – №. 12. – С. 30-38.
16. Ikromovich, Isayev Fakhridin. "Concept of economic analysis and its structural components." *International Journal of Marketing and Technology* 7.12 (2017): 1-13.
17. Ikromovich, Isayev Fakhridin. "Analysis of the profit tax and its improvement." *International Journal of Research in Social Sciences* 7.12 (2017): 74-85.